

SENA

NIL DŽORDAN

Preveo
Goran Kapetanović
 Laguna

Naslov originala

Neil Jordan

SHADE

Copyright © 2004 by Neil Jordan

First published in Great Britain in 2003 by John Murray
Publishers

Translation Copyright © 2007 za srpsko izdanje, LAGUNA

Ova knjiga objavljena je uz pomoć Ireland Literature Exchange
(Translation Fond), Dublin, Irska

The Publisher acknowledges the financial assistance of Ireland
Literature Exchange (Translation Fund), Dublin, Ireland

www.irelandliterature.com

info@irelandliterature.com

Sene drage, sve sad čuste

V. B. Jejts

I

1

TAČNO ZNAM kada sam umrla. U tri i dvadeset četrnaestog januara godine hiljadu devetsto pedesete, popodneva ispunjenog neobično jarkom sunčevom svetlošću i oštrim vetrom koji je nosio bele oblake preko plavog neba nada mnom i prilično uzburkavao Irsko more u daljini.

Čak je i reka pobelela. Iz detinjstva provedenog pored te reke znala sam da je redak taj vetar koji će pretvoriti talase u potočiće bele pene, ali je tog dana duvao redak vetar. Kao mala izučavala sam te crne vode: sedela sam na obali manje pritoke, zadigavši žutu suknju između kolenâ i brade, jer su me talasi i njihovo kretanje na čudan način opčinjavali. Od mastiljavo crne staklaste površi koju vazduh ne remeti, preko paraboličnih talasića koji bi se pomolili pa nestali, pa preko postojanog pljuskanja malih piramida, do izvajanih vodenih grebena s belim pegama. Rekom su se tog dana valjali ovi poslednji, pa i veći. Dobrih pet bofora, rekao bi pomorac. A Džordž, koji me je ubio, svojevremeno je bio mornar.

Džordž me je ubio baštenskim makazama, onima kojim je sekao izdžikljali bršljan na kući i šišao prostranstvo travnjaka, živice i bašte što su se spuštali ka muljevitim obalama i pritokama reke Bojn. Imao je krupne šake, baštovanske šake, s mnogim

ožiljcima od oštrica kojih se dohvatao: makaza, kresalica, kosi-lica i kose. Izgubio je jedan prst, a na licu su mu se videli ostaci davnih požara. Kad bi se mogao birati vlastiti ubica, ne treba ni reći da izbor ne bi pao na Džordža. Odabrale bi se mekše šake, onakve kakve se viđaju u filmovima ili o kakvima se čita u knjigama. Bespogovorno šake s pet prstiju, koje mogu glatko da udave, da jednim potezom slome vrat. Život, međutim, kao što dobro znamo, retko podražava fikciju, a i ne odvija se s čudnom dejstvenošću filmova u kojima sam nekada glumila. A ako je Džordža život i za šta pripremio, pripremio ga je da mi donese smrt koja je, kao i kuća, bila džordžijanska.

U stakleniku je prineo makaze mome vratu i, spektakularno trapavo, napravio polumesečastu rasekotinu na mom grlu. Kad sam se onesvestila, pomislio je da sam umrla, da bi me potom povratio u život dok me je vukao kroz ružičnjak, a nada mnom plovili oblaci. Gledao je kako mi poslednje kapi krvi teku u blatnjav prokop i dopunio ih sopstvenim suzama. Odustao je od vodene grobnice i odneo me, kao lutku u prirodnoj veličini, do septičkog rezervoara, a onda shvatio da sam još živa dok me je spuštao. Poslednji energičan minut proveo je u odsecanju glave od tela koje je, ovako ili onako, poznavao još od detinjstva. Stoga sam poslednje videla ne nebo, more ili reku nego njegov krvlju poprskan sat na debelom zglavku, i taj sat je pokazivao tri i dvadeset.

Tada je za mene prestalo da teče vreme, ali se sve ostalo nastavilo. Tu činjenicu ne mogu da objasnim: mogu samo da se čudim pripovesti koja se izatkiva, potpuno nemoguća, a opet sasvim uobičajena za knjige koje sam u toj kući čitala kao dete. Pripovedačica sam kojoj su prošlost, sadašnjost i do neke mere budućnost jedno te isto, koja se kroz njih premešta nečovečno lako. Moj Pip je moja Estela, oboje su moj Džo Gardžeri, a ono što Džo kaže Pipu ja ću reći Džordžu. Kakva zgoda, Pipe.*

* Likovi iz romana *Velika očekivanja* Čarlsa Dikensa. (Prim. prev.)

Eto me kao sedmogodišnjakinje, ljuljam se na drvenoj lju-ljašci ispod kestena u podnožju strme livade koja zavija ispod šahta pokrivenog travom. Tu su Gregori i Džordž, iza mene ili poda mnom. Strahujem da će mi videti gaćice, a onda me začudo taj strah napušta: zurim u visoku tužnu ženu koja za uzvrat zuri u mene. Odevena je u sivu bundu, crnu beretku i ribarske čizme. Ta žena sam ja, u svom baštovanskom izdanju. Delujem elegantno uprkos čupavoj bundi, smešim se uprkos nezgrapnoj tuzi, pretvorila sam se u sopstvenu avet. Drago mi je što to tad nisam znala, drago mi je što je devojčica mogla da uživa u toj utešnoj aveti, u toj bliskosti, ne shvatajući koliko je bliskost u stvari duboka.

Međutim, ja sam shvatila, čim mi je ostatke položio u onu septičku loptu, vratio zarđali metalni poklopac, s devet krvavih prstiju namestio travu preko njega. Tada sam sve shvatila.

Gledao si me kao Rozalindu u školskoj sali, Džordže – rekla bih da sam mogla. Ali nisam, naravno, a njegovo se ime u poslednjim ostacima moje svesti izvrtalo u anagrame. Džordž, Dod Žrž, D. D. Žorž, Gorg, Gregori. Muškarci povremeno umiru da ih crvi prožderu, ali ne od ljubavi. Muškarci, međutim, *ubijaju* zbog ljubavi, neprestano.

A kad me je bacio u moj pogani grob, možda se krajičkom svesti nadao da će telo za kojim je čeznuo jednom oteći tamo kuda odlazi sve tekuće: u reku, pa odatle u more. I možda je to bio čin manjkave, povređene naklonosti – taj pokušaj da me pošalje do ušća moje voljene reke, u konačni zagrljaj tog mora koje nam je svima, još od detinjstva, izgledalo beskrajno.

Da me je odneo do tog mora, da me je spustio u isprepletene vode te reke – to bi možda i bila ljubav, makar onakva o kakvoj bi Rozalinda razmišljala. Međutim, leševi ne teku. Džordž me je, u stvari, ostavio skrivenu u toj skrivenoj zemlji, da nikad ne dosegнем more niti da vidim suprotnu obalu koja nije druga

obala. Uhapsiće ga, jer će trag krvi i tkiva biti više nego jasan. Ali patolozi neće ekshumirati moj leš, za to se pobrinuo. Parcela pored groba mojih roditelja u dvorištu kapele u Baltreju ostaće neraskopana. A ja ću ostati okružena starim tečnostima u loptastom septičkom rezervoaru.

Gledam se natprirodno mirnim očima, kakve su bile i Džordžove oči kad me je pogledao tog popodneva ispunjenog plovecim oblacima, vetrom i ubistvom. Mogla bih da se uplašim za sebe, ali bi strah bio izrazito beskoristan. Devojčica će ići svojim putem, a ja, njena bližnja, to nikako ne mogu da sprečim. Međutim, pogledom me nekako teši, što ja pokušavam da pojmem. I dalje se ljulja nad koritom veće reke, na ljuljašci koju joj je otac brižljivo napravio. Leti visoko, da bi videla preko vode, preko tamnozelenog blatnog omotača koji će jednoga dana zvati Mozambikom, čak do belih perjanica koje ukrašavaju sólo more. Okrećem se, pratim njen lučni pogled do obale iza koje više nema obala. Lice joj je u nivou s mojim potiljkom, a vetar pokreće moju mrtvu kosu, te se okrećem i zatičem te predivne oči kako gledaju ravno u mene.

U tim očima vidim sebe, svoj odraz – koji se povlači kako se ona udaljava, koji se primiće kako se ona približava – i poimam da je uteha u tome što sam viđena: viđena sam, dakle postojim. Znam to s izvesnošću kakvu sam osetila samo kad mi je odsekao glavu, pa sam izvesno znala da mi dolazi smrt, slatka ugodna smrt, a sad je izvesno i da jesam, da na neki način postojim u tim divnim smeđim jezerima koja se čas primiću čas povlače, na ljuljašci koju su Den Ternbul i njen otac napravili za nju, ili možda za mene.

Stoga njena pripovest počinje onako kako će se i završiti: duhom.

2

RODILA SE kod kuće nedugo pre početka novog veka – tačnije tri godine pre – ali se njeno poznanstvo s tužnom utvarom poklopilo s početkom novog doba. Kao trogodišnjakinju, oko ili tačno hiljadu devetstote, majka ju je, na zavijutku ispod velikog svetlarnika, zatekla kako priča s nekim koga nema. Sunce se probijalo kroz tanko staklo visokog ispupčenog prozora, a ona je sedela pod njim, stežući lutkicu na grudi, i razgovarala ni sa kim.

„Nina Hardi“, reče njena majka – jer se devojčica tako zvala, Nina, a majka Elizabet – „šta to radiš, pričaš sama sa sobom na promaji na stepeništu? Siđi da doručuješ.“

„Može li i ona sa mnom?“, upita Nina, a kad je majka upitala: „Ko to?“, Nina je pokazala tog nikoga s kime je dotad razgovarala.

„Naravno da može“, reče majka, koja je bila dovoljno mudra da ne izlaže sumnji lični svet dece, te je uzela Ninu za ruku i povelala je niz stepenice, do kuhinje, gde je devojčica bosim stopalima osećala hladnoću kamenog poda, gde se beli krečnjak izvijao iznad jelovog stola i štednjaka na kome joj je Meri Dag spremala jaja. „Nina“, reče Meri Dag, „evo tvojih joja.“

Izgovarala je „jaja“ sa „o“ jer je poticala iz obližnje varoši Drojide, gde su ljudi govorili „joja“. Kad je napukli tanjir s

plavim zupčastim motivom i vlažnom žutom hrpom kajgane stavila pored Nine, Nina je jelo uredno podelila nadvoje – pola za sebe i pola za nevidljivu drugaricu. Narednih će se godina Meri Dag navići na tu podelu plena, na delove obroka koji će ostajati nepojedeni na desnoj strani tanjira, na glazirane kolače brižljivo deljene ni sa kim, na razgovore sa senkama u usamljenim uglovima promajne kuće. Nina je, naime, bila maštovito dete, njene krupne smeđe oči ličile su na jezera u koja se s radošću moglo utonuti, a kuća je bila velika, prevelika za jedinicu poput nje.

Kuća se nalazila na okuci estuara reke Bojn, blizu male muljevite delte preko koje se ova ulivala u more. Zapušteni vrtovi protezali su se do pritoke, nad kojom se nadvijao kesten, a otac je privezao dva konopca za najčvršću granu i time je pretvorio u drvenu ljuljaškicu. Tako je Nina, po lepom vremenu, mogla da se ljulja nad ugljenocnom vodom i gleda bele perjanice okeanskih talasa u daljini, pod uslovom, naravno, da se zaljulja dovoljno visoko. Sa strane su bili staklenik i povrtnjak, čiji su se zidovi protezali putem, do obale same reke.

To što je doživeo početak novog stoleća ispunjavalo je njenog oca zadovoljstvom – nagoni je to shvatila, iako možda nije znala šta znači reč „stoleće“. Međutim, kad ga je videla kako proverava je li konopac dobro vezan za drveno sedalo ljuljaške – konopac je uredno upleten oko parčeta metala oblika suze, a zavrtanj je dobro prionuo u unapred probušenu rupu u drvetu – znala je da je sve to deo određenog preciznog i industrijskog postupka, koji ima veze s metalima i merenjem, i da će ta ljuljaška biti znatno bolja od onih starih. Otac ju je napokon podigao i smestio na dovršenu ljuljašku, a Den Ternbul, koji je pritegao poslednje zavrtanje, gurnuo ju je odostrag – i bilo joj je čudno što se ljulja na sasvim novom sedalu, što zuri preko vode, u lice tužne i lepe aveti, učesnice u priči koju Nina nikad neće saznati, koja se zacementirala veoma davno.

I njen je otac bio vrlo star, ali toliko zaljubljen u novine da se njegova starost, na neki način, uklapala u svaku novu stvar.

Nije mogla zamisliti da ikoga voli više nego oca, osim možda tajnu prijateljicu u tajnim trenucima, ali se to nije računalo jer je posredi tajna. Ne, otac je pripadao svetu koji se proglašavao stvarnim, i volela ga je kako zbog toga, tako i zbog njegove ljubavi prema svemu novome.

Kada ju je jednog dana krajem leta, u vreme mrešćenja lososa, doveo do fabrike za preradu školjaka, koju je sagradio na ušću reke Bojn, da joj pokaže novu mašinu za led – tada ga je najviše zavolela. Poveo ju je za ruku u nisku, smrdljivu unutrašnjost, prošaranu zravicima sunca kroz prozore sa strane, gde su radnici stajali i doticali kape u znak pozdrava dok je on prolazio ka ritmičnom zveketu u pozadini. U prostoriji su se dizali oblaci nalik pari, ali hladnoj pari, a zveket je poticao od dva izvora – od kaiša motora koji je pri kretanju čegrtao i od velikih ledenih blokova koji su uz glasan tresak padali na drvenu osnovu, lomili se u oblacima te hladne pare, a zatim opet lomili pod silom maljeva kojima su zamahivali muškarci goli do pasa. Kad joj je rekao da će u ledu školjke ostati žive i sveže dok ne stignu u engleske gradove, nije mogla da s njime ne podeli zadovoljstvo, iako nije bila sigurna šta to tačno znači.

Ako ćemo iskreno, bilo joj je drago kad ju je izveo iz te paklene unutrašnjosti, ali se ponovo usrećila kad je klekao s njom pored reke, zagledao se u ublaženu žestinu toka i opet joj ispričao priču o rođenju reke. Njeno vrelo oslepilo bi svakoga ko bi se usudio da pogleda svoj odraz u njemu. Jedna neverovatno lepa devojka, s uvajcima gustim poput njenih, došla je tamo da opere kosu. Preneražene njenom krasotom, vode su nadošle, a ona je pobegla, no bujica ju je konačno sustigla tu, na obali blizu Morningtona, te joj oduzela i vid i život. Zvala se Bojn, pa je i reka dobila ime po svojoj prvoj žrtvi.

Pod vodom su se duge vlati morske trave ljuljuškale u plimi. Gledajući ih, mogla je na dnu prevrtljive reke zamisliti dugu kosu, mladu i neverovatno lepu devojkicu, vode koje joj neprestano peru kosu što zauvek raste. Kad je digla pogled, videla je

kameni obelisk zasut pilepcima, koji se uzdizao na samom ušću reke u more, znan kao Gospin prst. Iza njega je bila glomazna ruševina Devičine kule. Kad bi moreplovci poželeli da zađu u reku, pričao joj je otac, okrenuli bi brodove tako da se Gospin prst poklopi s Devičinom kulom, jer bi onda znali da su pod dobrim uglom da obiđu plićak. Nije imala pojma šta znači „da obiđu plićak“, ali je reka koju čuvaju Gospin prst i Devičina kula i koja je potekla od devojčke kose nesumnjivo ženska reka. Stoga su muškarci koji su zakretali jedra ploveći njome, vadili ribe iz tamnih mokrih mreža, sakupljali jakovske kapice, prnjavice i mušule iz dubina obraslih morskom travom – imali sreće što je ta žena toliko darežljiva. Pitala se da li je njena tajna drugarica zapravo devojka koja se utopila. Međutim, posle izvesnog razmišljanja zaključila je da ne može biti, jer utvara nosi odeću iz kasnijeg doba i ta odeća nikad, baš nikad nije mokra.

Sena. Šišmišjeg krila, javora u podne, jasena na slaboj mesečini, u seni većoj od svih. U noći. U seni onoga što je bilo. Od mene nema ničeg čudnijeg, ja sam odsustvo. Glasina, sena u senci, sećanje na uspomenu, moju sopstvenu. Pas lualica krade moju ribarsku čizmu, zakopava je u leju krompira, opet je iskopava, opet zakopava.

Posle svega, Džordž sedi u svojoj kolibi na imanju i sluša radio-izveštaje o popodnevnim trkama. Čuje se udaljena škripanje od kovanog gvožđa pored ulaza u kuću, jer je poštar otvara. Tih zvuk struganja po šljunku dok vozi bicikl vijugavim prilazom i kroz prorez ubacuje snop savijenih smeđih koverata koji padaju na lakiran pod. Dok nastupa oseka, vetar slabi, oblaci usporavaju, bele perjanice nestaju. Nisko, beskrajno nebo boje skuše pozadina je za zalazak sunca. Lovci na školjke gacaju preko estuarskih muljeva. Po rubovima reke stvara se pokorica leda. Krv na travi beli od slane. Svet postaje slika bez mene na njoj.

Džordž ustaje s automobilske sedišta, koje mu služi kao jedina stolica, i izlazi iz kolibe ostavljajući vrata odškrinuta i radio uključen. Kreće se kroz jasenove i zovine šumarke kao da je i sam avet. Gazi preko reke u čizmama vezanim kanapom i ostavlja slonovske stope u blatu iza sebe. Voda mu dopire do vrata, gotovo ga potpuno pere. Dok izlazi mesec, Džordž se zapućuje suprotnom obalom, skuplja mušule iz zaledene zemlje, jede ih presne. U glavi su mu estuarske, dvosložne reči – đubre, govno, glina, zemlja. Leže potrbuške u mokar pesak i oseća slanu vodu kako mu se probija kroz staru jaknu od tvida s kožnim zakrpama na laktovima. Jamice peščanih crva protežu mu se pred očima do ustalasanog priobalnog peska, koji voda lenjo zapljuskuje pod mesečinom. Kad bi mogao da se zarije u pesak pod sobom, učinio bi to. Kad bi mogao da odbaci jaknu i flanelsku košulju, zamašćene farmerke i narandžasti kanap koji ih opasava, meso s kostiju i tkivo koje ga povezuje, kad bi mogao da odbaci i bljune čitavog sebe poput vlažnog odlivka, učinio bi to.

Više ne razmišlja povezano, ali reči dobuju u njemu. Zemlju prekrivaju đubre i trulež, kojima je on predao živo biće. Postao je deo surovog prirodnog poretka. Džordž sad oseća marmor obnove u sebi. Kraba mu puzi među prstima i postrance ulazi u rupu. Morski galeb krešti, a on ustaje i hoda obalom Morningtona. Škripanje mokrog peska pod stopalima menja se u krckanje slomljenih školjaka. Jakovskih kapica, prnjavica, mušula, nanara – svaki mu korak govori o neophodnosti smrti i o zemljinoj potrebi za kosturima.

Mornington, Betistaun, Lejtaun – prelazi sva žala i gazi do struka preko ušća reke Nani, kao krupan pogrbljen obris spram fosfornog sjaja talasa koji se lome. Ponovo napušta razum, vraća se na mesto s koga je otpušten, u psihijatrijsku bolnicu „Sveta Ita“ u Portrejnu.

Do tamo stiže ujutru. S obale skreće ka okrugloj kuli i travnjaku, na čijem je drugom kraju ludnica – tvrđavica od crvene

opeke. Bolničarke stižu oklopljene uštirkanom belinom. Ispod poznatog mu prozora s rešetkama stoji prekriven slanom vodom, peskom, muljem, a ispod toga se skoreo svaki eventualni ostatak krvi. Deluje izgubljen i želi utočište. Doktor Hanon prolazi u crnom „fordu“, zastaje i kaže: „Džordže, otkud ti?“ A Džordž kaže samo: „Kuća.“

3

NJENU MAJKU, za razliku od oca, nije uzbudio početak novog stoleća. Kuća je bila njena, nasledila ju je od oca, Džeremaje Tajnana, čije je bogatstvo postojano raslo od osnivanja Parobrodskog saobraćajnog preduzeća „Drojida“ i koji je kuću kupio od zarade prikupljene pomoću prvog gvođenog parobroda-točkaša *Kolina Bon*, na liniji Drojida–Liverpul. Umro je pre porinuća *Ketlin Mavurnin*, najvećeg parobroda ikad sagrađenog za Parobrodsko saobraćajno preduzeće „Drojida“: dužina sedamdeset devet metara, obim korita četrdeset pet metara, bruto registarska tonaža devetsto devedeset osam. Međutim, imetak se nije smanjivao, naprotiv, sve dok kompanija nije prodana, a kuća prešla u ruke njegove žene, pa kćeri, no dotad se već činilo da je u njihovom vlasništvu oduvek. Kuća Baltrej, na severnoj obali ušća reke Bojn, s pogledom na suprotnu obalu i Mornington na jugu.

Svoju jedinicu poštedeo je ćudljivosti trgovine: obrazovala se u samostanu Sijena na Drumu Kord u Drojidi, koji je, radi školovanja mladih katolikinja, osnovala majka Ketrin Planket, prabratičina svetog mučenika Olivera*. Po maturi je otputovala

* Oliver Planket (*Oliver Plunkett*, 1629–1681) – nadbiskup od Arme koga su na montiranom procesu engleske vlasti osudile na smrt; beatifikovan 1920, kanonizovan 1975; poslednji katolički mučenik koji je umro u Engleskoj.